

Krátka politická kariéra historika a jeho retribučný proces

Martin Garek

GAREK, Martin. A Short Political Career of Historian and his Retributive Trial. In *Historický zborník*, Vol. 34, 2024, No. 1, pp. 91-104.

Abstract: František Hrušovský held many positions in society between 1939 and 1945. He was involved not only in journalism, social affairs, but also engaged in politics. He became a member of the Slovak Autonomous Assembly, later transformed into the Assembly of the Slovak Republic. He actively participated in its deliberations, most often as a rapporteur for the committees to which he was appointed. We have thirteen speeches recorded from this period. He also continued to act as a journalist, focusing his attention primarily on issues of education and culture. He also published in newspapers, but he did not neglect professional contributions, especially his work *Slovak History*. In 1945, like many other political representatives of the People's Party regime, he emigrated with his family abroad. In 1948, a retributive trial took place, in which he was tried for his activities in the years 1939-1945. Eventually, also thanks to the testimonies, he was not sentenced to the proposed death penalty, but (in absence) to loss of liberty for ten years and other lenient sentences. In the period of the first Slovak Republic, Hrušovský, despite his efforts, did not shy away from some controversial statements as part of the regime, and fully supported the non-democratic regime.

Keywords: František Hrušovský; First Slovak Republic; Assembly of the Slovak Republic; Retributive Justice.

František Hrušovský počas obdobia 1938 – 1945 bol poslancom autonómneho slovenského snemu, neskôr poslancom Snemu Slovenskej republiky, zastával naďalej funkcie v Matici slovenskej, bol riaditeľom gymnázia v Kláštore pod Znievom a prednášal na Slovenskej univerzite v Bratislave. V roku 1944 bol vymenovaný za profesora stredovekých dejín na Slovenskej univerzite v Bratislave. Jeho činnosť v rokoch 1938 – 1945 teda nebola len pedagogická a publikačná, ale aj politická a spoločenská. V roku 1945, tak ako mnohí iní predstavitelia Slovenskej republiky, emigroval aj s rodinou do zahraničia. Nový československý režim ho v roku 1948 odsúdil v retribučnom procese. Postupne sa pokúsim stručne priblížiť jeho politickú, spoločenskú a publicistickú činnosť.

Hrušovský bol za poslanca slovenského snemu zvolený 18. decembra 1938 a poslaneckú prísahu zložil 18. januára 1939. V sneme vykonával viacero funkcií, bol členom ústavnoprávneho výboru, kultúrneho výboru, podpredsedom zahraničného výboru,

neskoršie aj členom stáleho výboru.¹ Dňa 1. decembra 1941 bol Hrušovský zbavený predsedom Snemu Slovenskej republiky Martinom Sokolom členstva v ústavnoprávnom výbore snemu s odôvodnením, že „práce spojené s funkciou podpredsedu zahraničného výboru snemu a s členstvom v Stálom výbore a v kultúrnom výbore snemu na dlhší čas prekážajú Vám zúčastňovať sa na prácach ústavnoprávneho výboru“. Miesto neho bol určený za nového člena Aladár Kočiš.²

Hrušovský počas svojho pôsobenia v sneme mal viacero prejavov. Spolu to bolo trinásť prejavov, z ktorých niektoré boli neskôr obžalobou pri Národnom súde označené za politické. Svoj prvý prejav predniesol 11. mája 1939 na treťom zasadnutí snemu ako spravodajca ústavnoprávneho výboru. Vyjadroval sa k návrhu zákona, ktorým sa 14. marec vyhlasuje za štátny sviatok. Zdôraznil význam tohto dňa ako výsledok dejinného vývoja slovenského národa, pričom pokladal vyhlásenie snemu za síce dramatické rozhodnutie, ovplyvnené aj medzinárodnopolitickou situáciou, ale prirodzené rozuzlenie dejín Slovenska.³ Nasledoval prejav na piatej schôdzi snemu 23. júna 1939. Tentokrát Hrušovský prezentoval správu ústavnoprávneho výboru k vládnemu návrhu zákona o cestovnom ruchu. Hrušovský sa sústredil na zdôraznenie budovania kultúry, ktorá by prinášala ďalšie benefity pre zahraničných hostí, ktorí navštívia Slovensko. Prostredníctvom cestovného ruchu má Slovensko šancu predstaviť sa svetu ako kultúrny národ, pričom však kultúru je potrebné organizovať, nie zväzovať nejakými pravidlami. Zaujímavým návrhom bolo, aby každá zo siedmich žúp pripravila publikáciu, ktorá by propagovala kultúrne inštitúcie, pamiatky, podujatia v svojej územnej pôsobnosti. Kultúra sa nemala budovať len na Slovensku, ale šíriť sa prostredníctvom návštevníkov a zahraničných novinárov aj do sveta, aby sa povedomie o Slovensku, ako „krajine bačov a pastierov“ zmenilo v prospech kultúrnej rôznorodosti.⁴

Tretíkrát vystúpil pred snemom 25. júla 1939 ako spravodajca ústavnoprávneho výboru k vládnemu zákonu o Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave. Hrušovský vyzdvihol potrebu takejto školy na Slovensku. Síce označil Slovákov za chudobný národ, ale to bolo podľa neho spôsobené tým, že slovenskí študenti nemali možnosť rozvíjať svoje technické nadanie na slovenských technických školách, a preto slovenské prírodné bohatstvo čerpali prisťahovalci, či už nemeckí hostia, alebo neslovenskí majitelia pôdy, veľmoži v Uhorsku. Príčinu slovenskej biedy videl teda v „nezdravom vývine politických a národnostných pomerov v starom Uhorsku“.⁵ Dňa 19. októbra 1939 na jedenástom zasadnutí snemu predniesol správu ústavnoprávneho výboru o vládnom návrhu zákona o štandarde prezidenta republiky. Vyjadril sa, že „štandarda prezidenta republiky, znamená,

¹ Štátny archív v Bratislave (ŠA Bratislava), f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave (ŠZ BA), inv. č. 46/1948.

² ŠA Bratislava, f. Ludové sudy v Bratislavskom kraji 1945 – 1948 (LS BA), šk. č. 29, inv. č. 29/47, č. 1122/1941 preds.

³ Tesnopisecká zpráva o 3. schôdzke Slovenského snemu v Bratislave vo štvrtok dňa 11. mája 1939. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/003schuz/s003001.htm>>.

⁴ Tesnopisecká zpráva o 5. schôdzke Slovenského snemu v Bratislave v piatok dňa 23. júna 1939. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/005schuz/s005001.htm>>.

⁵ Tesnopisecká zpráva o 7. zasadnutí Slovenského snemu v Bratislave v utorok 25. júla 1939. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/007schuz/>>.

že štát je nielen jednotným celkom geografickým, hospodárskym, národným, že je nielen samostatným politicky, ale že ten štát, ktorý má prezidenta, ktorý má svoju štandardu, má všetky známky suverenity, a preto štandarda prezidenta republiky je vrcholným výrazom suverenity štátu“.⁶ Na dvadsiatom piatom zasadnutí slovenského snemu 13. februára 1940 sa ako spravodajca ústavnoprávneho výboru vyjadril k vládne návrhu zákona o platobných úľavách pre záujemcov cudzineckého ruchu v kúpeľných miestach.⁷

Zaujímavejšou témou aj pre Hrušovského bol vládny návrh zákona o Slovenskej univerzite v Bratislave, prerokovávaný na štyridsiatom zasadnutí snemu 3. júla 1940. Opäť sa vyjadroval v mene celého ústavnoprávneho výboru. Tento prejav bol jeden z najobsiahlejších, ktorý predniesol na pôde snemu. Poukazoval na potrebu vytvorenia univerzity, keďže podľa neho žiadna univerzita na Slovensku dovtedy nebola slovenskou. Prehlásil, že „Založenie univerzity je historickou udalosťou v živote každého národa... Len kultúrne národy majú plné právo na plný samostatný život, lebo vedia okrem podmienok svojej politickej nezávislosti a svojho hospodárskeho blahobytu tvoriť svoju vlastnú národnú kultúru...“ Pripomínal bohatstvo slovenského písomníctva, kultúrnych zbierok, pričom poukazoval na skutočnosť, že veľa slovenských pamiatok a písomností sa nachádzalo v danom čase v maďarských, resp. českých inštitúciách. Nevyhol sa určitému adorovaniu Nemeckej ríše, keď povedal, že „... slovenský štát našiel svoj správny a zdravý pomer k veľkej Nemeckej ríši, je potrebné, aby slovenský národ vybudoval taký pomer k svojmu mocnému susedovi a ochrancovi i na poli kultúrnom. Pravda, kultúrne vzťahy slovensko-nemecké nemôžu sa budovať len príležitostnými exkurziami a neorganizovaným stykom kultúrnych pracovníkov oboch národov. Medzi kultúrnym životom nemeckým a kultúrnym životom slovenským musí sa stvoriť systematicky organizovaná výmena kultúrnych hodnôt.“ Ale nezabudol ani na potrebu spolupráce so susednými národmi, či už slovanskými, alebo s Maďarskom, od ktorého požadoval zabezpečiť „slobodný kultúrny život slovenskej národnej skupiny v Maďarsku“. Venoval sa aj potrebe rozvíjať iné kultúrne spolky na Slovensku, pričom menovite poukázal na Maticu slovenskú a na Spolok sv. Vojtecha.⁸ Celkovo v tejto reči poukázal na potrebu rozvoja celej kultúrnej sféry na Slovensku, kde Slovenská univerzita mala predstavovať zásadný prvok.

Následne mal Hrušovský, ako podpredseda zahraničného výboru, prejav v sneme 23. októbra 1940 na štyridsiatom siedmom zasadnutí. Vyjadroval sa k vládne návrhu o uzatvorení obchodnej zmluvy medzi Slovenskom a Nemeckom. Jeho slovami, „táto smluva je základom nášho medzinárodného obchodného styku s Nemeckou ríšou a práve preto má i pre náš hospodársky život základný význam“.⁹ Dňa 20. decembra 1940 sa Hrušovský pri správe rozpočtového výboru o vládne návrhu finančného zákona

⁶ Tesnopisecká zpráva o 11. zasadnutí snemu Slovenskej republiky v Bratislave vo štvrtok 19. októbra 1939. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/011schuz/>>.

⁷ Tesnopisecká zpráva o 25. zasadnutí snemu Slovenskej republiky v Bratislave v utorok 13. februára 1940. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/025schuz/s025001.htm>>.

⁸ Tesnopisecká zpráva o 40. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 3. júla 1940. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/040schuz/s040001.htm>>.

⁹ Tesnopisecká zpráva o 47. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 23. októbra 1940. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/047schuz/s047001.htm>>.

Slovenskej republiky, ktorým sa stanoví štátny rozpočet na rok 1941, vyjadril v zmysle, že štát je autorita, ktorej sa chce slovenský národ podrobovať a o autoritatívnom režime poznamenal, že o tom netreba ani hovoriť, „túto autoritatívnosť treba... zodpovedne a dôsledne uplatňovať... Takáto metóda vlády zodpovedá slovenskej povahe, potrebám slovenského života a záujmom slovenskej štátnosti“.¹⁰

Pozornosť budí predovšetkým Hrušovského prejav pri príležitosti pristúpenia Slovenska k Paktu troch mocností, ktorý predniesol 6. februára 1941. Vojnový konflikt, odohrávajúc sa v tejto dobe, chápal ako „zápas dvoch svetov, dvoch myšlienkových prúdov a náhľadových sústav, ktoré po dlhom dozrievaní v dejinnom prúde udalostí museli sa zákonitosťou svojho vývinu zraziť a zviest' rozhodný boj o víťazstvo... Dnešná vojnová zrážka je prirodzeným následkom toho, že rovnováhy vo svete nebolo, a preto treba svetu túto na rovnoprávnosti a spravodlivosti založenú rovnováhu dať a zabezpečiť“. K samotnému Paktu sa vyjadril, že „Ak si Nemecko, Taliansko a Japonsko v tomto Pakte vyhradili právo rozhodovania o spôsoboch prestavby svetového poriadku na európskom kontinente a v oblasti ázijskej, uplatňujú len svoje neodškriepiteľné právo, ktoré sa im nespravodlivo a bez mravného základu až doteraz upieralo“.¹¹

V utorok 14. októbra 1941 sa na 72. zasadnutí snemu ako spravodajca ústavnoprávneho a kultúrneho výboru vyjadril k vládnemu návrhu zákona o nedeliach a sviatkoch. Vo svojej reči zdôrazňoval ducha kresťanských tradícií, „ktoré sa stali integrálnou súčasťou slovenského charakteru“. Zákon podľa neho berie „náležitý zreteľ na náboženské rozvrstvenie obyvateľstva Slovenskej republiky a tak usiluje sa eliminovať všetky tie rušivé momenty, ktoré práve v súvislosti so sviatkami mohli by byť príčinou alebo zámienkou rozličných lokálnych nedorozumení a nesúladow medzi obyvateľmi rozličných kresťanských vyznaní“.¹²

Najviac kontroverzií budí prejav, ktorý František Hrušovský predniesol v piatok 19. decembra 1941 pri správe rozpočtového výboru o vládnom návrhu finančného zákona Slovenskej republiky, ktorým sa určuje štátny rozpočet na rok 1942. V prejave zdôrazňoval pomer medzi Slovenskom a Nemeckom, pričom vyhlásil: „Sme hrdí, že vedeli sme si získať dôveru a priateľstvo veľkého nemeckého národa a vykonáme všetko, aby sa tento náš pomer k Nemeckej ríši stále upevňoval a prehlboval.“ Hodnotil aj pomer k Maďarsku, pričom odmietal tvrdenia Maďarska, že Slováci sú panslavisti. Tvrdil, že Slovensko nikdy neverilo v spojenectvo so Sovietskym zväzom a neschvaľovalo zahraničnú politiku Československej republiky (ČSR) a podpísanie zmluvy s Moskvou. Vyjadril sa: „Každý vie, že boľševizmus je dielom židovstva, že nielen v Moskve, ale vo všetkých štátoch, kde táto náказа, prinášajúca myšlienkový, mravný a hospodársky rozklad, prenikla a rozvíjala svoju skazonosnú činnosť, priekopníkmi tohto rozkladného hnutia boli Židia, ktorí v duchu židovskej ideológie svojou židovskou rafinovanosťou

¹⁰ Tesnopisecká zpráva o 54. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v piatok 20. decembra 1940. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/054schuz/s054001.htm>>.

¹¹ Tesnopisecká zpráva o 56. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave vo štvrtok 6. februára 1941. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/056schuz/s056001.htm>>.

¹² Tesnopisecká zpráva o 72. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v utorok 14. októbra 1941. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/072schuz/s072001.htm>>.

a židovskými metódami rozvracali základy spoločnosti ľudskej a pripravovali pôdu pre vládu boľševizmu.¹³ Podľaňhol teda dobovej terminológii a oficiálnemu výkladu a neodpustil si výčitky voči židovským „boľševikom“. V tejto dobe budúcnosť Slovenska spájajal s existenciou hitlerovského Nemecka, samozrejme, so špecifickou slovenskou kultúrou a politickým systémom.

Vo svojom predposlednom prejave na pôde slovenského snemu sa František Hrušovský ako spravodajca výborov ústavnoprávneho a kultúrneho 6. mája 1942 vyjadril k vládneému návrhu o Zväze vysokoškolského študentstva¹⁴. Vyzdvihoval úlohu vysokoškolskej mládeže v dejinách vývoja Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (HSĽS), pričom poukazoval na „kongres mladej slovenskej inteligencie v Trenčianskych Tepliciach v 1932“, ale aj na potreby výchovy týchto budúcich popredných predstaviteľov slovenského národa. Zdôrazňoval, že „Združenie vysokoškolského študentstva treba vybudovať ako organizačnú zložku Hlinkovej slovenskej ľudovej strany“.¹⁵

Posledný prejav predniesol František Hrušovský v piatok 26. marca 1943 na 109. zasadnutí snemu. Vyjadroval sa k vládneému návrhu, „ktorým sa Snemu Slovenskej republiky predkladá na udelenie súhlasu Prvá dodatková dohoda k Obchodnej smluve medzi Slovenskou republikou a Nemeckou ríšou z 22. júna 1939“. Hrušovský vyzdvihoval geopolitické postavenie Slovenska a Nemecka, pričom podľa neho zmluva rozširovala obchodné pôsobenie a platnosť aj na územie Protektorátu Čechy a Morava.¹⁶ Od roku 1943 nenachádzame žiadny Hrušovského prejav v Sneme Slovenskej republiky. Svoju pozornosť sústredil na publikačnú a pedagogickú činnosť.

Vo viacerých prejavoch prednesených pred Snemom Slovenskej republiky podrobnejšie rozoberal rolu slovenského národa a jeho historický vývoj, pričom sa dotýkal aj susedstva s Nemeckom, Maďarskom a postavenia Slovákov v Československu. Z prejavov jasne zaznieva jeho proslovenské cítenie, možno povedať nacionalizmus, v pozitívnom zmysle slova. Podľa neho bolo Slovensko odkázané na spoluprácu s okolitými národmi a po zlých skúsenostiach s Maďarmi a Čechmi sa naším prirodzeným spojencom a priateľom stala Nemecká ríša. Napriek tomu apeloval, aby sa priateľský vzťah udržiaval aj s inými susednými národmi, pokiaľ teda budú mať o to záujem. Svoju pozornosť Hrušovský aj vo svojej funkcii poslanca sústreďoval predovšetkým na oblasť kultúry a školskej politiky. Tieto témy rozoberal vo viacerých svojich prejavoch a ideu slovenského národa a štátu

¹³ Tesnopisecká zpráva o 78. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v piatok 19. decembra 1941. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/078schuz/s078001.htm>>.

¹⁴ Zväz vysokoškolského študentstva kontinuálne nadväzoval na tradíciu študentského hnutia na Slovensku v medzivojnovom období, ktorého predstavitelia a členovia zohrávali významné úlohy v politickom, hospodárskom, kultúrnom a vedeckom živote. Reprezentantom bolo v medzivojnovom období predovšetkým Ústredie slovenského katolíckeho života, založené v auguste 1921 v Žiline, ktoré sa stalo strešnou organizáciou slovenských katolíckych stredoškolských a vysokoškolských spolkov. Bližšie pozri KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenskí katolícki študenti a intelektuáli v exile a ich organizácie (ZSKŠvZ, ÚSKI, ZÚSKI)*. Bratislava : Lúč, Ústav dejín kresťanstva, 2023, s. 8-11.

¹⁵ Tesnopisecká zpráva o 86. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v stredu 6. mája 1942. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/086schuz/s086001.htm>>.

¹⁶ Tesnopisecká zpráva o 109. zasadnutí Snemu Slovenskej republiky v Bratislave v piatok 26. marca 1943. Dostupné na: <<https://www.psp.cz/eknih/1939ssr/stenprot/109schuz/s109001.htm>>.

„budoval na historickom zdôvodnení slovenského územia, na sebaurčovacom práve slovenského národa a identickej kresťanskej kultúre“.¹⁷

Hrušovský sa často zúčastňoval aj na politických školách HŠLS, kde vystupoval ako rečník. Tiež bol publicisticky činný, pričom publikoval aj vo viacerých vtedajších časopisoch. Samostatne v roku 1940 vydal metodický spis *Národná a štátna myšlienka vo vyučovaní vlastivedy*, kde hodnotil ideovú úroveň študujúcej mládeže. Konštatoval, že v bývalom režime slúžili stredné školy československej ideológii, ale oceňoval aj prácu českých profesorov. Od školskej výchovy žiadal, aby „pestovala národné sebavedomie a súčasne aj občiansku hrdosť ako integrálne vlastnosti slovenského človeka, aby vychovávala mládež k uvedomeniu si povinnosti a zodpovednosti voči národu“.¹⁸

V *Slovenskej Pravde*, číslo 249 z 27. októbra 1943, publikoval článok pod názvom *Slovenský nacionalizmus v minulosti*.¹⁹ Rozoberal v ňom slovenskú minulosť a predovšetkým slovenské povedomie o svojej výnimočnosti a sebauvedomení. Tvrdil, že „naše národné povedomie nie je produktom nových čias“, že už Svätopluk si uvedomoval, že je slovenský kráľ a aj obyvateľstvo Veľkej Moravy malo „národné povedomie primerané pomerom v IX. storočí“. O sile slovenského národného povedomia svedčil aj boj slovenského obyvateľstva o miesta v správe miest, ktoré podľa Hrušovského boli väčšinou nemecké. Napriek odporu sa v nich presadili už od doby Ľudovíta Veľkého aj slovenské osoby.

V časopise *Gardista*, číslo 238 z 15. októbra 1943, sa v článku *Zakľúčenie II. politickej školy HŠLS*²⁰ spomínal aj prejav, ktorý 14. októbra predniesol k zúčastneným. „V prejave zhrnul zodpovednosť vtedajšej slovenskej generácie za osud slovenského národa, ktorý sa vo svojom samostatnom štáte dožil vrcholu svojich národných snažení.“

Opäť v *Gardistovi*, č. 268 z 20. novembra 1943²¹, nachádzame článok o prednáške Hrušovského v Prešove na štvrtom kultúrnom večierku Miestnej organizácie HŠLS. Podnášajúci rozoberal otázku slovenského životného priestoru, pričom sa vyjadril: „Slovenský národ ako každý iný národ má právo na vlastný život a tak má aj právo na vlastný životný priestor. Veď svoj životný priestor získal v Dunajskej kotline vtedy, keď Dunajská kotlina nepatrila ešte nikomu. To je právo, ktoré nám nemôže nikto poprieť... Prišli sme v pokoji, nikoho sme nedrancovali a zaujali sme priestor, ktorý nemal svojho gazdu, pána, a preto sme sa stali páni toho priestoru, na ktorom teraz žijeme a žijú všetci Slováci.“

Obzvlášť rozsiahly bol Hrušovského príspevok v denníku *Slovák*, č. 13 z 18. januára 1944, pod názvom *Päť rokov Slovenského Snemu*.²² Pripomínal roky 1938 a 1939, ktoré podľa jeho slov znamenali historický predel pre existenciu slovenského národa, ukončila sa „dlhá kapitola slovenskej minulosti“ a začalo sa „obdobie nového slovenského života“.

¹⁷ MAGDOLENOVÁ, Anna. 95 rokov od nedožitého narodenia univ. Prof. PhDr. Františka Hrušovského. In *Historický zborník*, roč. 8, 1998, s. 179.

¹⁸ MAGDOLENOVÁ, Anna. Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského. In *Historický časopis*, roč. 41, 1993, č. 5-6, s. 686.

¹⁹ Slovenský nacionalizmus v minulosti. In *Slovenská Pravda*, 27. 10. 1943, č. 249, s. 2.

²⁰ Zakľúčenie II. politickej školy HŠLS. In *Gardista*, 15. 10. 1943, č. 238, s. 3.

²¹ Naše právo na vlastný životný priestor. In *Gardista*, 20. 11. 1943, č. 268, s. 3.

²² Päť rokov Slovenského Snemu. In *Slovák*, 18. 1. 1944, č. 13, s. 1.

Spomínal rozvoj slovenskej štátnosti a vysoký stupeň politickej a kultúrnej zrelosti, ale priznával aj oprávnenú kritiku, keď poukázal na chyby, ktorých sa slovenská vláda dopustila. Svoju pozornosť sústredil predovšetkým na prvé zasadnutie slovenského snemu, v ktorom videl naplnenie jednej z požiadaviek slovenského národa, ústiacu v samostatnosť. Podľa neho, práve „Slovenský Snem po dlhom tisícročí obnovil slovenskú štátnosť, Ústavou Slovenskej republiky upevnil jej základy a určil smer jej vývinu“. Nevyhol sa, samozrejme, oslavným vetám, v ktorých vyzdvihoval predovšetkým úlohu prezidenta Tisa, „ktorého obraz nevybledne v pamäti slovenského národa“.

Časopis *Slovenská Sloboda*, číslo 281 z 8. decembra 1943, v článku *Sme doma na tejto zemi*,²³ približoval vystúpenie Hrušovského na okresnej politickej škole HSLS v Bardejove. V príhovore rozoberal vnútornú aj zahraničnú situáciu, pričom vyzýval na jednotu obyvateľov, bez ohľadu „či sú Šarišania, Zemplínčania alebo Liptáci, lebo tu sme všetci doma“. Vyzdvihol aj slovensko-rusínsku spoluprácu, v ktorej videl bezproblémovú minulosť a nádej na budúcnosť.

Pri príležitosti piateho výročia vzniku slovenského štátu publikoval článok *Päť rokov slobodného slovenského života* v časopise *Stráž vlasti*, číslo 10 z dňa 10. marca 1944.²⁴ Podľa neho bola Slovenská republika „zhmotnená vidina slovenskej štátnosti, do konkrétnych foriem realizovaná predstava obrazu dávnej slovenskej slávy“, pričom pokladal päť rokov existencie Slovenskej republiky za najkrajšiu a najbohatšiu kapitolu našich dejín.

V *Gardistovi*, č. 62 zo 16. marca 1944, nachádzame článok s názvom *Zveľaďujeme Pribinovo dedičstvo*,²⁵ kde slávnostný príhovor mal František Hrušovský. Poukázal na odkaz Pribinu, pričom opätovne zdôraznil vznik Slovenskej republiky ako zavŕšenie dejinného vývoja slovenského národa s nádejou, že sa k tomuto štátu prihlásia v konečnom dôsledku aj Slováci v zahraničí, či už v USA alebo inde.

Hrušovský počas sledovaného obdobia naďalej pôsobil ako tajomník vedeckých odborov Matice slovenskej. V roku 1941 sa významne zaslúžil o vznik Slovenskej národnej knižnice a bol aj pri zakladaní Slovenskej akadémie vied a umení v roku 1942, kde dokonca stál *de iure* na čele jej Duchovednej sekcie.²⁶ Podľa Adama Hudeka, toto rozhodnutie nebolo najšťastnejším. Jeho vymenovanie malo byť súčasťou „pokusu o urovnanie vzťahov s MS (Maticou slovenskou), ktorá svoj otvorený odpor k SAVU (Slovenská akadémia vied a umenia) pred verejnosťou ani neskrývala. Táto snaha akadémie sa však ukázala ako úplne neúspešná. F. Hrušovský v SAVU nevyvíjal žiadnu aktivitu, svoje menovanie úplne ignoroval a aj naďalej sa venoval len svojej funkcii v *Matici*“.²⁷

²³ Sme doma na tejto zemi. In *Slovenská Sloboda*, 8. 12. 1943, č. 281, s. 2.

²⁴ Päť rokov slobodného slovenského života. In *Stráž vlasti*, 10. 3. 1944, č. 10, s. 3.

²⁵ Zveľaďujeme Pribinovo dedičstvo. In *Gardista*, 16. 3. 1944, č. 62, s. 1.

²⁶ ROLKOVÁ, Natália. Historik a spolutvorca koncepcie slovenských dejín František Hrušovský (1903 – 1956). (K 100. výročiu narodenia). In *Historický zborník*, roč. 13, 2003, č. 1-2, s. 264. Po organizačnej stránke sa Slovenská akadémia vied a umení delila na tri vedecké triedy: duchovednú, prírodovednú a umeleckú. Duchovednú triedu tvorili teologicko-filozofická, vlastivedná a právnická sekcia.

²⁷ HUDEK, Adam. Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1942 – 1945. In *Forum Historiae*, roč. 5, 2011, č. 1, s. 46. Dostupné na: <<https://forumhistoriae.sk/documents/10180/12610/hudek.pdf>>.

Už v apríli 1943 vznikli v rámci Duchovednej sekcie Jazykovedný, Literárnovedný, Historický, Zemepisný a Hudobnovedný ústav. Táto sekcia paradoxne, aj bez aktivity Hrušovského na čele ako predsedu, vykazovala ako jediná vedeckú aktivitu.²⁸

Hrušovský sa stal v roku 1943 aj členom správnej rady spoločnosti Neografia v Turčianskom Svätom Martine. O schválenie žiadal 18. mája 1943 Ministerstvo hospodárstva Slovenskej republiky, čo minister Medrický schválil s dodatkom, že „tento súhlas vyhradzujem si podľa potreby odvolať“.²⁹

Počas obdobia 1939 – 1945 vydal Hrušovský aj monografiu *Slovensko v dejinách strednej Európy*, vydanú v Turčianskom Sv. Martine v roku 1939, ktorú však následne prepracoval, podstatne rozšíril a vydal v tomto období v šiestich vydaniach pod titulom *Slovenské dejiny*. V tejto publikácii predstavil „základy historického zdôvodnenia idey slovenského národa a jeho štátnosti“.³⁰ V procese vedenom voči nemu tzv. ľudovodemokratickým režimom Československa v roku 1948 mu prirodzene vytýkali aj publikovanie tejto práce, ktorou „ako historik najmä vo svojom diele Slovenské dejiny, vydanom pôvodne v r. 1940 výslovne sa stotožňoval so smerom k Nemecku orientovanej profašistickej politiky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a jej režimu“.³¹

V nasledujúcej dobe sa venoval teda predovšetkým pedagogickej a publicistickej činnosti, pričom sa zúčastňoval na rozličných podujatiach, kam bol posielaný ako poslanec Snemu Slovenskej republiky. V roku 1944 mu vyšla brožúrka *Žije, žije duch slovenský*. Bola to posledná kniha, ktorá vyšla Hrušovskému na Slovensku. Opísal v nej dejiny Matice slovenskej a predstavil aj cieľ do budúcnosti. Bola to písomná forma jeho prejavu zo 17. októbra 1943 na valnom zhromaždení Matice slovenskej.³² Ďalej publicisticky pôsobil, pričom však prevládali jeho odborné, nie politické články. Politické články sme už spomenuli, a tie tvorili aj súčasť obžaloby v rokoch 1947 – 1948.

V čase Slovenského národného povstania (SNP) sa mal Hrušovský zdržiavať v Kláštore pod Znievom. Po vyhlásení mobilizácie sa podľa svedectva stanice Národnej bezpečnosti v Kláštore pod Znievom vybral spolu s inými mobilizovanými vyučujúcimi do Turčianskeho Svätého Martina, ale už nasledujúci deň sa mal vrátiť domov. Celé obdobie Povstania strávil doma a „verejne sa neukazoval“, vraj písal kroniku Kláštora pod Znievom. Je ťažko povedať, či tento záznam stanice Národnej bezpečnosti je pravdivý, resp. všetky informácie v ňom. V tejto správe sa totiž tvrdí aj to, že Hrušovského chcela asi v júli 1943 slovenská vláda, resp. prezident Tiso, vymenovať za vyslanca v Poľsku. On to mal odmietnuť so slovami, „že politike nerozumie“. Keďže v roku 1943 oficiálne Slovenská republika 1939 – 1945 neuznávala existenciu poľskej exilovej vlády v Londýne, tak je táto informácia zavádzajúca. O ponuke Hrušovského zapojiť sa do SNP píše aj Natália Rolková. Podľa nej: „V prvých dňoch sa prihlásil s ponukou svojich služieb Okresnému

²⁸ HUDEK, Adam. Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení, s. 46.

²⁹ ŠA Bratislava, f. ES BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47, č. I-6660/1/1943.

³⁰ MAGDOLENOVÁ, Anna. Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského, s. 685.

³¹ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948, č. Tk 3288/48.

³² MADURA, Pavol. František Hrušovský (1903 – 1956). In *Historický zborník*, roč. 23, 2013, č. 2, s. 131-132.

Revolučnému národnému výboru v Turč. Sv. Martine. Po zisteniach o priebehu a cieľoch povstania túto ponuku stiahol a presunul sa do Bratislavy.³³

V januári 1945 Hrušovský odišiel z Kláštora pod Znievom do Bratislavy. Tam bol 9. februára 1945 dekrétom vymenovaný za riadneho profesora stredovekých dejín Filozofickej fakulty Slovenskej univerzity.³⁴ Funkcie sa pravdepodobne neujal, lebo už koncom februára odišiel spolu s rodinou z Bratislavy do Skalice. Dňa 25. februára 1945 mu ešte v denníku *Slovák* vyšiel článok pod názvom *Za právo a česť národa*. Napísal ho pri príležitosti blížiaceho sa šiesteho výročia vzniku Slovenskej republiky. Republiku chápal ako výsledok prirodzeného vývoja udalostí, ako cieľ dejinného vývinu a zmysel života predošlých generácií. V marci 1945 odišiel Hrušovský s rodinou, a ďalšími predstaviteľmi Matice slovenskej do Rakúska. Začalo sa obdobie emigrácie.³⁵

Dňa 21. mája 1947 bol Národnému súdu v Bratislave doručený návrh na pokračovanie trestného konania voči osobe Františka Hrušovského.³⁶ Na základe toho bol 10. júna 1947 na neho vydaný aj zatykač.³⁷ Už predtým začali bezpečnostné orgány pátrať po Hrušovskom, aby ho zatkli a obžalovali. Koncom apríla 1947 (28. apríla 1947) poslala stanica Národnej bezpečnosti v Kláštore pod Znievom odpoveď obžalobcovi pri Národnom súde týkajúcu sa osoby Františka Hrušovského. Z odpovede vyplývalo aj samotné umiestnenie Hrušovského so ženou, predpokladali, že sa nachádza v New Yorku v USA³⁸, ale predovšetkým jeho činnosť počas rokov 1939 – 1945. V správe sa konštatovalo: „Dr. Hrušovský počas svojej funkcie ako poslanec neškodil pracujúcemu ľudu, ale ani v žiadnom prípade nikomu nepomohol v zmysle intervencie a podobne.“ Po oslobodení Kláštora pod Znievom a okolia, teda 10. apríla 1945, bolo dokonca podľa správy vykonané šetrenie Hrušovského, avšak „neboli zistené... také okolnosti, ktoré by zakladali skutkovú podstatu niektorého trestného činu v zmysle nariadenia čís. 33/45 Zb.n. SNR“.³⁹ Správa konštatovala: „Dr. Hrušovský neprenasledoval ani neudával osoby pracujúce pre obnovenie ČSR, demokraticky zmýšľajúce, nearizoval ani sa neobohatil na úkor iných občanov. Tiež nebolo zistené, že by Dr. Hrušovský v Kláštore pod Znievom udržoval súkromné a dôverné styky s Nemcami, členmi gestapa alebo nemeckou políciou alebo že by týmto pomáhal.“⁴⁰ Správa obsahovala aj svedectvá v prospech Hrušovského, ktoré bližšie spomeniem pri samotnom procese.

Dňa 5. júla 1947 oznámila stanica Národnej bezpečnosti Dolné Lovčice Národnému súdu v Bratislave, že František Hrušovský sa od 18. júna 1947 nachádza aj s manželkou

³³ ROLKOVÁ, Natália. Historik a spolutvorca koncepcie slovenských dejín František Hrušovský, s. 267.

³⁴ MADURA, Pavol. František Hrušovský, s. 128.

³⁵ KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Hrušovský v exile 1945 – 1956. In *Historický zborník*, roč. 32, 2022, č. 2, s. 88-122.

³⁶ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47.

³⁷ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47, č. Tnľud 20/47.

³⁸ V skutočnosti žil od svojho príchodu do USA v Clevelande, kde aj zomrel.

³⁹ Nariadenie Slovenskej národnej rady č. 33 zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва. Pozri napr. ŠUTAJ, Štefan – MOSNÝ, Peter – OLEJNÍK, Milan. *Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom Slovensku*. Bratislava : Veda, 2002.

⁴⁰ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47, čís. jedn. 455/47.

v New Yorku, kde je zamestnaný ako redaktor v časopise *Slovák v Amerike*.⁴¹ Išlo, samozrejme, o nesprávny údaj, keďže Hrušovský nikdy v New Yorku nežil a nepracoval ani v redakcii *Slováka v Amerike*.

Národný súd v Bratislave sa pokúsil prostredníctvom Povereníctva spravodlivosti požiadať Ministerstvo spravodlivosti Československej republiky, aby vymohlo vydanie Hrušovského z USA, kde predpokladali, že sa zdržuje. Ministerstvo spravodlivosti oznámilo, že trestné činy, z ktorých je obvinený, nie sú medzi trestnými činmi uvedenými v zmluve s USA a neumožňuje sa vydávanie z politických dôvodov. Preto Povereníctvo spravodlivosti žiadalo ministerstvo spravodlivosti, aby sa pokúsilo zapísať Hrušovského na zoznam vojnových zločincov, čo by umožnilo jeho vydanie.⁴²

Ministerstvo vnútra v Prahe 15. júla 1947 oznámilo Národnému súdu v Bratislave, že o zápis Františka Hrušovského na listinu vojnových zločincov bolo požiadané už 27. júna 1946.⁴³ 10. septembra 1947 bolo oznámené Národnému súdu v Bratislave, že žiadosť o zapísanie Františka Hrušovského na zoznam vojnových zločincov bola neúspešná. Informoval o tom československý zástupca v Komisii Spojených národov pre vojnové zločiny v Londýne generál Bohuslav Ečer prípisom z 13. augusta 1947. Ministerstvo vnútra svoju snahu napriek tomu neukončilo a žiadalo, aby mu boli za účelom zapísania na zoznam, zaslané „opisy niektorých najzávažnejších svedeckých výpovedí, ktorými je Dr. Hrušovský usvedčovaný z vojnových zločinov“.⁴⁴

Národný súd v Bratislave 15. septembra 1947 oznámil ministerstvu vnútra, že za účelom zapísania Hrušovského na listinu vojnových zločincov mu zasiela obžalobu na menovaného a zároveň oznamoval, že v trestnom spise „nevyskytujú sa žiadne svedecké výpovede, ktoré by ho usvedčovali ohľadne viny a že jeho vina je dokázaná iným materiálom, ktorý je v obžalobe spomenutý“.⁴⁵ Povereníctvo spravodlivosti nakoniec oznámilo 7. novembra 1947 Národnému súdu v Bratislave, že sa nepodarilo dosiahnuť zápis Hrušovského na listinu vojnových zločincov, „lebo podľa názoru Komisie Spojených národov pre vojnové zločiny, dôkazný materiál – včetně zatykača Národného súdu, nestačí k tomu, aby činnosť menovaného mohla byť kvalifikovaná ako vojnový zločin“.⁴⁶ Zaradiť Františka Hrušovského na zoznam vojnových zločincov sa teda napriek evidentnej snahe československých úradov nepodarilo.⁴⁷

Národný súd v Bratislave 12. novembra 1947 nakoniec obdržal obžalobu na osoby Michala Klimka a Františka Hrušovského. Podľa obžaloby sa mali obidvaja dopustiť prípadu domácej zrady, ktorá vyplývala z ich funkcie poslancov Snemu Slovenskej

⁴¹ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47, čís. jedn. 640/47.

⁴² ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 29/47, č. 52.478/47-III/2.

⁴³ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, inv. č. 29/47, č. VII-C-3087/28-26/6-47-9.

⁴⁴ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 29/47, č. VII-C-3087/15-4/9-47-9.

⁴⁵ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 29/47, č. Onľud 15/47.

⁴⁶ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 29/47, č. 19084/1947-14.

⁴⁷ Podarilo sa to v prípade iných slovenských predstaviteľov, napr. Ferdinanda Ďurčanského, Jozefa Cígera-Hronského, Jána Kašoviča a napokon Henricha Barteka. Zámerom bolo umožniť ľahšie vydať osoby na zozname späť do Československa. Slovenskí predstavitelia boli niekedy obviňovaní z absurdných zločinov, napr. Hronský bol obvinený z drancovania. KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*. Bratislava – Roma : Slovenský historický ústav v Ríme, 2019, s. 130.

republiky 1939–1945. Obidvaja sa v tomto čase zdržovali mimo územie Československa.⁴⁸ Obžaloba bola vypracovaná už 26. júla 1947. Michal Klimko bol od 25. novembra 1941 poslancom slovenského snemu, pričom sa mal aktívne zúčastňovať na tvorbe právnych noriem a prispieval svojimi článkami do časopisu v Prievidzi *Náš kraj*, ktorého bol aj redaktorom. Stotožňoval sa podľa obžaloby „so smerom k Nemecku orientovanej profašistickej politiky HSLŠ a jej režimu“.⁴⁹

František Hrušovský podľa obžaloby spolupracoval pri tvorbe právnych noriem a „ďalej svojimi prejavmi v Sneme i mimo neho ako aj spisovateľskou činnosťou ako historik najmä vo svojom diele *Slovenské dejiny*, vydanom pôvodne v r. 1940 výslovne sa stotožňoval so smerom k Nemecku orientovanej profašistickej politiky Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a jej režimu“. Obžaloba sa zaoberala aj Hrušovského dielom *Slovenské dejiny*, ktoré podľa nej kritizovali vytvorenie a existenciu ČSR a vychvaľovali autonómiu a vznik Slovenskej republiky a jej príklon k Nemecku.⁵⁰ Už v obžalobe sa konštatovalo, že počas medzivojnového obdobia bol Hrušovský lojálnym občanom, nekritizoval Sovietsky zväz ani vo svojich prejavoch a odmietol funkciu vyslanca Slovenskej republiky vo Varšave so slovami, „že sa politike nerozumie“. Tieto okolnosti mali zavážiť v jeho prospech.⁵¹

Ľudový súd v Bratislave vydal 29. apríla 1948 zatykač na Hrušovského. V tejto dobe ešte predpokladali, že sa zdržiava vo francúzskom okupačnom pásme v Rakúsku, a žiadali, aby bol stopovaný „a v prípade, ak bude zadržaný, ho zatkli, dopravili do väzenia najbližšieho súdu a o tom Ľudový súd v Bratislave upovedomili“.⁵²

Hlavné pojednávanie Ľudového súdu v Bratislave v prípade Michal Klimko a František Hrušovský sa konalo v dňoch 4. a 5. júna 1948. Boli pozvaní aj svedkovia, ktorí svedčili v prospech obžalovaných. V prospech Hrušovského vystupovali dvaja svedkovia. Ján Jamriška vypovedal, že keď bol zaistený v Ilave po potlačení Povstania ako člen národného výboru, František Hrušovský nadiktoval jeho dcére list, v ktorom stálo, že je Jamriška politicky nezávadný a samotný Hrušovský odovzdal tento list na Ústredňu štátnej bezpečnosti. Následne sa každý deň chodil informovať k manželke Jamrišku, či už bol prepustený. Jamriška bol zaistený 9. decembra 1944 a prepustený 24. januára 1945. Ďalej Jamriška svedčil, že počul len jeden prejav Hrušovského pri otvorení múzea v Turčianskom Svätom Martine, kde v prítomnosti Petra Hletka (predseda Slovenskej ligy v Amerike a zároveň hlavný predstaviteľ delegácie, ktorá v máji 1938 priviezla do Československa originál Pittsburskej dohody) sa Hrušovský vyjadril, „že nebyť československej republiky, nebolo by ani slovenského národa... a preto máme svorne držať s Československou republikou“.⁵³ Prejav sa teda odohral v júni 1938. Preto je pochopiteľné, že Hrušovský akceptoval vtedajší režim, keďže v danej dobe sa uvažovalo ako konečný cieľ dosiahnutie autonómie Slovenska v rámci Československa.

⁴⁸ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948, č. 23/47.

⁴⁹ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948.

⁵⁰ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948.

⁵¹ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948.

⁵² ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948, č. Tk 388/48.

⁵³ ŠA Bratislava, f. ĽS BA, šk. č. 29, č. Ls 24/48/15.

Jamriška tiež podal svedectvo aj o tom, že Hrušovský ako riaditeľ zakázal v marci 1939 vstupovať študentom gymnázia do „ozbrojených strážnych služieb“, a teda zúčastniť sa aktívnym spôsobom na rušných dňoch marca 1939. Tiež podal svedectvo v prospech Hrušovského ohľadom jeho zakročenia u Karmasina, aby sa zastavili represálie nemeckých občanov v oblasti Vrúcka a okolia voči slovenskému obyvateľstvu. Na jeho zákrok bola umiestnená nemecká posádka vo Vrúcku a represálie ustali. Išlo totiž o to, že po potlačení Povstania Nemci odviekli z Kláštora pod Znievom Ing. Františka Štrbinu a vo Vrúcku ho zavraždili. Hrušovský mal svojou intervenciou u Karmasina dosiahnuť, že sa podobné prípady už v tomto obvode nevykonávali. Zároveň, keď gestapo 1. decembra 1944 zaistilo v Kláštore pod Znievom a okolí asi 45 občanov, ktorí boli zapojení do Povstania, Hrušovský v niektorých prípadoch intervenoval a dosiahol prepustenie z rúk gestapa. Konkrétne išlo o osoby Jána Máca a Jána Jamriška. Na pojednávaní vystúpil so svojím svedectvom aj Ján Štrba. Potvrdil, že Hrušovský podporoval hmotne jeho manželku a štyri deti, kým on sa ako podpredseda národného výboru ukrýval po obsadení Kláštora pod Znievom v horách. To trvalo sedem mesiacov, pričom na osobu Jána Štrbu bola vypísaná odmena vo výške 15 000 slovenských korún.⁵⁴

Dňa 5. júna 1948 bol obžalovaný František Hrušovský uznaný vinný zo zločinu podľa paragrafu 2. písm. a, d nariadenia č. 33/45 Zb. n. SNR. Išlo teda o „jednak odstránenie demokratického poriadku československej republiky a o zavedenie fašistického režimu, jednak činnosť a idey fašistických okupantov a domácich zradcov verejne propagoval, obhajoval a schvaľoval“. Hrušovský sa mal ako československý štátny občan, ako člen slovenského snemu a exponovaný politický činiteľ zaslúžiť o odstránenie demokratického režimu Československej republiky a o zavedenie „fašistického režimu“, pričom tento režim mal verejne propagovať, obhajovať a schvaľovať. V prípade Michala Klimka ľudový súd upustil od potrestania vzhľadom na dokazovanie a viacero výpovedí svedkov v jeho prospech, medzi inými aj neskôr dobre známy Pavol Strauss – lekár, filozof, konvertita zo židovskej na katolícku vieru, spisovateľ. Samotný Hrušovský bol odsúdený na 10 rokov trestu vo väzení, na stratu občianskych práv na dobu 5 rokov a na konfiškáciu celého majetku v prospech štátu.⁵⁵ Pôvodný návrh trestu bola smrť, ale vzhľadom na výpovede svedkov sa súd rozhodol pre miernejší postup.

František Hrušovský sa pomerne aktívne zúčastňoval na politickom živote Slovenska v rokoch 1939 – 1945. Vďaka svojmu vzdelaniu, rozhladu a nepochybnej autorite v otázkach kultúry a školstva sa stal poslancom slovenského autonómneho snemu, neskôr Snemu Slovenskej republiky. Tiež bol vymenovaný za člena viacerých jeho výborov. Celkovo trinásťkrát vystúpil so svojou správou pred týmto zhromaždením ako hovorca konkrétnych výborov. Vo svojich prejavoch nezabudol zdôrazňovať úlohu Slovenska vo svete, predstavoval častokrát vyčerpávajúci súhrn dejín Slovenska a Slovákov a dotýkal sa rozličných otázok. Napriek svojej funkcii poslanca slovenského snemu, naďalej aktívne publikoval a častokrát bol pozývaný na slávnostné prejavy, či už politickej školy HSLS, alebo iné výročia. Jeho politická a publikačná činnosť viedla k tomu, že

⁵⁴ ŠA Bratislava, f. ŠZ BA, inv. č. 46/1948, č. Ls. 24/48.

⁵⁵ ŠA Bratislava, f. LS BA, šk. č. 29, inv. č. 46/1948 č. Tk 388/48.

bol nútený emigrovať aj s rodinou v marci 1945 do zahraničia. Novoustanovený režim ho obžaloval v rámci retribučného súdnictva ako takmer všetkých poslancov Snemu Slovenskej republiky na základe princípu kolektívnej zmluvy. Dokonca mu hrozil trest smrti. Napriek snahám o jeho vydanie zo zahraničia cez pokus o jeho zaradenie na listinu vojnových zločincov bol nakoniec súdený v neprítomnosti. Počas procesu v jeho prospech vystúpilo niekoľko svedkov a na základe ich vyjadrení mu bol uložený hlavný trest desať rokov väzenia. Jeho činnosť počas sledovaných rokov možno chápať ako postoj slovenského nacionalistu s pozitívnym chápaním tohto slova. Pritom sa nevyhol niektorým kontroverzným vyhláseniam, ktoré však podľa mojej mienky vyplývali z dobovej atmosféry a geopolitickej reality.

Zoznam použitých prameňov a literatúry

Archívne pramene

Štátny archív v Bratislave, f. Ľudové súdy v Bratislavskom kraji 1945 – 1948; f. Štátne zastupiteľstvo v Bratislave

Dobové periodiká

Slovák, 1944

Gardista, 1943, 1944

Slovenská Pravda, 1943

Slovenská Sloboda, 1943

Stráž vlasti, 1944

Literatúra

HUDEK, Adam. Vznik a vývoj Slovenskej akadémie vied a umení v rokoch 1942 – 1945. In *Forum Historiae*, roč. 5, 2011, č. 1, s. 37-55. Dostupné na: <<https://forumhistoriae.sk/documents/10180/12610/hudek.pdf>>.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. František Hrušovský v exile 1945 – 1956. In *Historický zborník*, roč. 32, 2022, č. 2, s. 88-122.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*. Bratislava – Roma : Slovenský historický ústav v Ríme, 2019.

KATREBOVÁ BLEHOVÁ, Beáta. *Slovenskí katolícki študenti a intelektuáli v exile a ich organizácie (ZSKŠvZ, ÚSKI, ZÚSKI)*. Bratislava : Lúč, Ústav dejín kresťanstva, 2023.

MADURA, Pavol. František Hrušovský (1903 – 1956). In *Historický zborník*, roč. 23, 2013, č. 2, s. 125-134.

MAGDOLENOVÁ, Anna. 95 rokov od nedožitých narodenín univ. Prof. PhDr. Františka Hrušovského. In *Historický zborník*, roč. 8, 1998, s. 178-180.

MAGDOLENOVÁ, Anna. Národná a štátna idea v diele Františka Hrušovského. In *Historický časopis*, roč. 41, 1993, č. 5-6, s. 684-692.

ROLKOVÁ, Natália. Historik a spolutvorca koncepcie slovenských dejín František Hrušovský (1903 – 1956). (K 100. výročiu narodenia). In *Historický zborník*, roč. 13, 2003, č. 1-2, s. 264-269.

ŠUTAJ, Štefan – MOSNÝ, Peter – OLEJNÍK, Milan. *Prezidentské dekréty Edvarda Beneša v povojnovom Slovensku*. Bratislava : Veda, 2002.

Internetové zdroje

<https://www.psp.cz>

Mgr. Martin Garek, PhD.
Ústav pamäti národa
Miletičova 21, P. O. Box 29
820 18 Bratislava 218, Slovakia
garek@upn.gov.sk